

ΠΕΡΑΝ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΚΤΗ: ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΩΝ ΣΥΝΕΡΓΑΤΩΝ
 ΣΤΙΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ¹
Η ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Η παρούσα ανακοίνωση θα ασχοληθεί με αυτούς που δημοσιεύουν (ή αλλιώς δημοσιεύονται) στην *Εφημερίδα των Αθηνών*. Φτιάχνοντας τα ευρετήρια των προσώπων, η ομάδα μας επέλεξε να εντοπίσει ταυτόχρονα τα υπογεγραμμένα κείμενα, θεωρώντας πως δυνητικά, θα γινόταν εφικτό να βρούμε κάποιες -ίσως ακόμη και- σταθερές συνεργασίες. Σημειώναμε, λοιπόν, ένα συν δίπλα στην αναφορά του ονόματος. Μας προβληματίσε, δε, ιδιαιτέρως το ποια κείμενα θα ενέπιπταν στην παραπάνω κατηγορία των συν. Μετά από διαβουλεύσεις, καταλήξαμε στην απόφαση να κρατάμε το μέγιστο δυνατό των επιστολών και κειμένων, γνωρίζοντας πως δεν αποτελούν πάντοτε συνεργασία. Στο τέλος, μετά και την ενοποίηση των ευρετηρίων, αυτές οι αναφορές συγκεντρώθηκαν προς περαιτέρω έλεγχο. Διεξάγοντας προσωπικά τον εν λόγω έλεγχο πρόσθεσα και αφαίρεσα αναφορές και διαπίστωση έναν πλούτο κειμένων. 222 αναφορές που αποτελούνταν από ενυπόγραφα κείμενα διαφόρων ειδών, πολιτικές διατριβές, ανταποκρίσεις από τη μάχη, τραγούδια και ποιήματα αφιερωμένα σε κάποιον, σχόλια σε κείμενα της εφημερίδας ή άλλων εφημερίδων κτλ. Όλα τα παραπάνω, δεν ήταν επιστολές προς τη διοίκηση, ούτε νέα, αλλά κάποιος άλλος, πολλές φορές άγνωστος ή και ανώνυμος τα υπέγραφε. Θέλησα έτσι να ασχοληθώ περαιτέρω με το ζήτημα των συνεργασιών. Εν τέλει, υπήρχαν κάποιες σταθερές; Προέκυψε, όμως τότε, το ερώτημα, τι θα μπορούσε να θεωρείται συνεργασία για την εποχή εκείνη, κατά την οποία το επαναστατημένο ελληνικό έθνος είχε μόλις τις πρώτες του επαφές με την τυπογραφία; Σίγουρα δε θα είχε καμία σχέση με κάποια χρόνια μετά, όπου οι εφημερίδες αποκτούσαν συγκεκριμένη μορφολογία και η δημοσίευσης ακολουθούσε μοτίβα (πχ. στήλη: επιστολές αναγνωστών ή στήλη: γνώμες-απόψεις) Πρόκειται δε για κάτι που άρχισε να γίνεται εμφανές ακόμα και στη σύγχρονη της *Εφημερίδας των Αθηνών* για ένα διάστημα, *Γενική Εφημερίδα*.

Μία πιθανή λύση που θεώρησα ως θεμιτή για την επεξεργασία του μεγάλου όγκου δεδομένων ήταν μία προσπάθεια κατηγοριοποίησης των κειμένων για να εξαχθούν ορισμένα ασφαλή συμπεράσματα ως προς τις συνεργασίες, αλλά και για να μπορεί κάποιος μελλοντικά να ερμηνεύσει με τον δικό του τρόπο το υλικό. Η κατηγοριοποίηση (ή τυποποίηση) αυτή σίγουρα μπορούσε να γίνει με πολλούς διαφορετικούς τρόπους και βέβαια, υπάρχει πάντοτε η πιθανότητα απώλειας δεδομένων. Ο τρόπος που επέλεξα ήταν ένας εξαντλητικός πίνακας² με βάση τον οποίο γίνονται εμφανή δύο διαφορετικά επίπεδα ανάλυσης, χωρίς να εξαντλείται απαραίτητα σε τόσα. Αρχικά, στο πρώτο επίπεδο ανάλυσης, τα κείμενα κατηγοριοποιούνται με βάση το είδος της υπογραφής. Υπάρχουν επώνυμα, ανώνυμα και ανυπόγραφα κείμενα. Επώνυμα μπορεί να υπογράφονται και με αρχικά, ενώ τα ανώνυμα ενδέχεται να έχουν υπογραφή που ακολουθεί τη μορφοποίηση του ονοματεπωνύμου π.χ.: Αναγνώστης Ανωνυμίδης. Ακόμη, υπάρχουν περιπτώσεις, όπου κάποιος δε δίνει όνομα, αλλά υπογράφει ως Πολίτης ή Πατριώτης. Από τα 222 κείμενα, στα 27 ο γράφων δε θέλει να κοινοποιηθεί το όνομά του. Σε 16 κείμενα, η υπογραφή γίνεται με αρχικά. [Ένα βασικό ερώτημα που φυσιολογικά προκύπτει, είναι ποιοι είναι εκείνοι που υπογράφουν με αρχικά.]

Πχ:

¹ Όπως παρουσιάστηκε την Παρασκευή, 9 Οκτωβρίου 2015, στα πλαίσια του 31^{ου} χρόνου των Σεμιναρίων της Ερμούπολης (Αθήνα). (Η ανακοίνωση περιέχει και την παρουσίαση PowerPoint που προβλήθηκε).

² Ο οποίος θα παρατεθεί σε ξεχωριστό έγγραφο.

Όνομα	Φύλλο	Είδος
Ανώνυμος (υπογραφή: Ανωνυμίδης Αναγνώστης)	β) 24.95	B1 (προς συντάκτη-σχόλιο σε φ.13-γνώμη)
Ανώνυμο (ένας πολίτης)	β) 19.78	B3 (δια την εκλογήν των Πληρεξουσίων των Αθηνών)
Γερακάρης Νικόλαος (μέλος Επιτροπής της Φιλανθρωπικής Εταιρείας, επίτροπος εκπομπής εθνικών κτηρίων)	β) 22/23.91	B1 (προς συντάκτη-σχόλιο σε πρόβλημα φ. 16)
N.K.	α) 10.3	B3 (προς Συντάκτη-σχόλιο για ελευθερία τύπου)

Σε ένα δεύτερο επίπεδο, έγινε η προσπάθεια εύρεσης συγκεκριμένων κατηγοριών για τα κείμενα. Χωρίστηκαν 3 κατηγορίες με κριτήριο το σε ποιον απευθύνεται ο γράφων. Στην πρώτη (Α), απευθύνεται σε ευρύτερο κοινό (π.χ. Πανελλήνιο, Αθηναίους κλπ), στη δεύτερη (Β) στο συντάκτη ή την εφημερίδα και στην τρίτη (Γ) σε κάποιον άλλον (δηλ. αλληλογραφία). Βέβαια, ένα κείμενο μπορεί να εμπίπτει σε δύο κατηγορίες ταυτοχρόνως. Κείμενα που αποστέλλει κάποιος επιθυμώντας να απευθυνθεί στο ευρύ κοινό είναι συνήθως διατριβές ή αναλύσεις επί κάποιου πολιτικού ζητήματος (Α1), λόγοι (κυρίως εμπυχωτικοί)–ειδοποιήσεις (Α2), είτε ανταποκρίσεις από μάχες (ενυπόγραφες) (Α3). Οι επιστολές που απευθύνονται στο συντάκτη/εφημερίδα μπορεί να είναι σχόλια σε κάτι που δημοσιεύθηκε ή δημοσιεύεται από την ΕΑ (Β1), σχόλια σε κάτι που δημοσιεύεται σε άλλη εφημερίδα (Β2) ή σχόλια σε κάτι που αφορά την επικαιρότητα (Β3). Η δημοσιευμένη αλληλογραφία είναι κυρίως χειρόγραφη ιδιωτική επιστολή με δημόσιο χαρακτήρα, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι πράξεις της διοίκησης). Τελικώς, αν επιθυμούσαμε να συνοψίσουμε τον τρόπο κατηγοριοποίησης που πρότεινα σε έναν πίνακα, θα είχε ως εξής:

Σε ποιον απευθύνεται	Είδος κειμένου
Α (σε ευρύ κοινό)	A1 (διατριβές ή αναλύσεις) ή A2 (λόγοι ειδοποιήσεις) ή A3 (ενυπόγραφες ανταποκρίσεις)
Β (στο συντάκτη/εφημερίδα)	B1 (σχόλια σε δημοσιεύσεις ΕΑ) ή B2 (σχόλια σε δημοσιεύσεις άλλων εφημερίδων) ή B3 (σχόλιο σε κάτι επίκαιρο)
Γ (σε κάποιον άλλο)	αλληλογραφία

Μπορούμε συνεπώς, με βάση την παραπάνω κατηγοριοποίηση, αφενός να προσδώσουμε μορφή σε κάτι που δεν έχει ακόμη σαφή περιγράμματα και αφετέρου, να δούμε τι ανταπόκριση υπάρχει στην έκδοση της εφημερίδας από ένα κοινό που τότε διαμορφώνεται. Κάτι σημαντικό που παρατηρείται επιπλέον, είναι το ότι τα εν λόγω κείμενα, ξεκινούν συνήθως με συγκεκριμένο τρόπο (π.χ. Υπό του τάδε) και έτσι φανερώνεται η ταυτότητα της επιστολής προς την εφημερίδα. Μέσω αυτού του πίνακα, συνεπώς, μπορεί κανείς να απομονώσει στοιχεία που τον ενδιαφέρουν, ώστε να παρατηρήσει συγκεκριμένα ζητήματα σε μεγαλύτερο βάθος. Για παράδειγμα, ποιοι ήταν αυτοί που δημοσίευαν συχνότερα ή τι δημοσίευαν, ή θα μπορούσε να μελετήσει μία περίπτωση. Και κάπως έτσι εξήχθησαν και συμπεράσματα σχετικά με τις συνεργασίες. Τώρα, πριν δώσω κάποια χαρακτηριστικά παραδείγματα θα παραθέσω ορισμένα συμπεράσματα.

Δε βρέθηκαν συγκεκριμένα άτομα που να δημοσιεύουν με ορισμένη συχνότητα, δηλαδή ανά τακτά χρονικά διαστήματα. Αλλά, σίγουρα η ΕΑ -και λόγω του Ψύλλα και των απόψεων του περί παρρησίας- αποτέλεσε ένα βήμα για πολλούς, κάτι που φαίνεται και από την ποικιλία των ενυπόγραφων κειμένων. Από λόγιους και σημαίνοντα πολιτικά πρόσωπα της εποχής, ή στρατηγούς που επιθυμούσαν την ενασχόληση με τα κοινά (βλ. Γκούρα) έως τον απλό πολίτη ή πατριώτη ή μία ομάδα πολιτών (πχ. Θηβαίοι). Δηλαδή, ενώ η ευθύνη της εφημερίδας ήταν του συντάκτη, πολλοί πολίτες μπορούσαν να συμμετέχουν. Καθένας τους μπορούσε να θέσει ζητήματα και να διαμορφώσει με ζωντάνια τον πολιτικό διάλογο της εποχής. Φυσικά, πάντοτε στα πλαίσια που το επέτρεπε ο χώρος της εφημερίδας (4-6 σελίδες ανά φύλλο). Ακόμη, μπορεί κάποιος να καταλάβει μέσω των επιστολών που απευθύνονται στο συντάκτη (Β) πως η εφημερίδα διαβάζεται και υπάρχει η γνώμη. Μέσω των διατριβών (Α1) που δημοσιεύονται σε συνέχειες να διαπιστώσει και τον παιδευτικό χαρακτήρα της εφημερίδας ως προς το πολιτικό (και όχι μόνο) πεδίο. Στη συνέχεια, παρατίθενται κάποιες συγκεκριμένες περιπτώσεις που δημιουργούν ενδιαφέρον και δειγματοληπτικά ένα παράδειγμα του εύρους των αναγνωστών που δημοσιεύουν τη γνώμη τους.

Παρουσιάζονται παρακάτω δύο τακτικοί συμμετέχοντες με διαφορετικές κατηγορίες κειμένων³: Ο Θεόδωρος Νέγρης, λόγιος, και επί της εποχής αρχιγραμματέας της επικράτειας και υπουργός εξωτερικών υποθέσεων, από την αρχή της ΕΑ, ξεκινά να δημοσιεύει τακτικά. Μάλιστα, σχολιάζει και άρθρο της τότε κυβερνητικής εφημερίδας ο *Φίλος του Νόμου*. Δεν γνωρίζουμε μέχρι πότε θα συνέχιζε αυτή τη συνεργασία του με την ΕΑ, καθώς πεθαίνει την 22^α Νοεμβρίου 1824 (μάλιστα δημοσιεύεται και στην εφημερίδα άρθρο *Περί του Μακαρίτου Θ. Νέγρη* υπό Γρηγορίου Κωνσταντά). Τελευταία δημοσιεύεται (σε συνέχειες μέχρι μετά το θάνατό του) η εξήγηση του πολιτικού συστήματος- του Επιδαύριου Νόμου.

Παραδείγματα κατά φύλλο:

A/A	Φύλλο	Όνομα	Είδος
1	α) 13.3	Νέγρης Θ. (αρχιγραμματέας επικράτειας) εξωτερικών υποθέσεων)	A1 (Σύγκριση της Νοταρά- Φωτύλλα) (υπουργός)

³ Οι συνολικές αναφορές στους Νέγρη και Γκούρα μπορούν να εντοπιστούν στον εξαντλητικό πίνακα.

2	α) 14.2	Νέγρης Θ. (αρχιγραμματέας επικράτειας) εξωτερικών υποθέσεων)	της άρθρου του (υπουργός Φίλου του Νόμου)	B2 (Σχολιασμός του
3	α) 16.2	Νέγρης Θ. (αρχιγραμματέας επικράτειας) εξωτερικών υποθέσεων)	(υπουργός Εταιρεία)	Γ (προς της Φιλανθρωπική
4	α) 23.4	Νέγρης Θ. (αρχιγραμματέας επικράτειας) εξωτερικών υποθέσεων)	(υπουργός Επιδάουρου)	A1 (Ερμηνεία της Συντάγματος + B3

Ο Ι. Γκούρας, ως στρατηγός, φρούραρχος της πόλης των Αθηνών και έφορος της Φιλομούσου Εταιρείας, έχει ένα μόνιμο βήμα στην *EA* καθώς δημοσιεύει καθ' όλη τη διάρκειά της την προσωπική του αλληλογραφία με άλλους στρατηγούς ή με τη διοίκηση, αλλά και απευθύνεται προς τους Αθηναίους ως *ο πατριώτης τους*, λέγοντάς τους ότι είναι και εκείνος ένας από αυτούς, ένας απλός πολίτης.

Παραδείγματα κατά είδος:

A/A	Είδος	Όνομα	Φύλλο
1	A2 (απανταχού Φιλομούσους και Φιλοκάλους άνδρας)	Γκούρας (στρατηγός, Αθηνών)	Ιωάννης α) 88.89.3
2	A2 (προς Αθηναίους)	Γκούρας (στρατηγός, Αθηνών)	Ιωάννης α) 47/48.1
3	A3	Γκούρας (στρατηγός, Αθηνών)	Ιωάννης α) 29.2 (περικοπή)
4	A3 (προς Έλληνες για τακτικό στρατό)	Γκούρας (στρατηγός, φρούραρχος Αθηνών)	Ιωάννης β) 8.31
5	A3 και Γ (προς Δημογέροντες)	Γκούρας (στρατηγός, φρούραρχος Αθηνών)	Ιωάννης α) 54.4

Εντούτοις, στην *EA* δε δημοσιεύονται μόνο γνωστά πρόσωπα της εποχής, αλλά και συλλογικότητες, όπως είναι για παράδειγμα οι κάτοικοι⁴ 28 χωριών της επαρχίας της Θήβας:

⁴ Πρόκειται πιο συγκεκριμένα για Θηβαίους οι οποίοι αντιπαράθθενται, και ζητούν από το συντάκτη της *Εφημερίδας των Αθηνών* να δημοσιεύσει τις επιστολές τους.

Φύλλο	Όνομα	Είδος
β) 24.93	Θηβαίοι	B3 (προς συντάκτη- αίτημα δημοσίευσης)
β) 25.98	Θηβαίοι	B1 (προς συντάκτη- σχόλιο σε Θηβαίους φ.24)
β) 32.130	Θηβαίοι	B1 (σχόλιο σε Θηβαίους φ. 25)
β) 33.134	Θηβαίοι	B1 (σχόλιο σε Θηβαίους φ. 25-συνέχεια)
β) 34/35.140	Θηβαίοι	B1 (σχόλιο σε Θηβαίους φ. 25-ψευδείς οι υπογραφές- τέλος)

Ενδεικτικά ένα απόσπασμα από το φύλλο 35β (σελίδα 140):

